

# Pretexte pentru lectură

## Vină și iertare – de la istoria Occidentului la saga unei familii cu totul neobișnuite

de Dana PERCEC

Cormac McCarthy este unul dintre cei mai importanți autori americani contemporani, cunoscut pentru promovarea genului postapocaliptic, a unui gotic modern și a unui stil neconvențional. McCarthy a murit la 90 de ani, dipticul *Pasagerul* și *Stella Maris*, un *magnum opus* de 600 de pagini, a fost publicat în traducere de Humanitas Fiction în 2023, fiind terminat și publicat cu doar câteva luni înainte de moartea sa. Se poate afirma fără ezitare că cele două romane reprezintă o încununare extraordinară a unei vieți și a unei cariere pline: McCarthy a debutat la 30 de ani, a scris mult și divers, a fost hulit și criticat de câțiva, dar admirat și adulat de mult mai mulți, ca rival al lui Don DeLillo sau Philip Roth, concurând cu aceștia pentru titlul de cel mai mare scriitor american contemporan, sau cel mai mare stilist în viață. Nu mai puțin remarcabil este faptul că, între *Drumul*, care a apărut în 2006, și *Pasagerul* de acum au trecut nu mai puțin de 16 ani, o pauză lungă în care aproape că ne luaserăm rămas bun de la marele scriitor. Aproape, dar nu chiar....

Literatura adevărată este despre viață și moarte, nimic altceva nu contează, afirma la un moment dat McCarthy, iar cărțile lui, chiar și atunci când par a fi (și) despre altceva – un roman western precum *Meridianul sângelui* sau unul distopic precum *Drumul*, de pildă – tot despre viață și moarte sunt, în definitiv.

După *Drumul*, care evoca o călătorie anevoioasă a unui tată și a fiului său printr-un peisaj pustiit, roman ecranizat magistral în anul 2009, *Pasagerul*<sup>1</sup> anunță un alt drum, o altă tranziție, o incursiune inedită în istoria recentă a Occidentului. Personajele principale sunt familia Western, care, nu întâmplător, poartă chiar numele vajnicului Apus a cărui istorie se deapănă în fundal. Marea poveste a Occidentului trece, în viziunea propusă de McCarthy în aceste cărți, prin câteva ore astrale: momentul bombei atomice (căci tatăl celor doi Western a contribuit la crearea ei), războiul din Vietnam (în care a luptat protagonistul), crizele economice dar și morale cu care se confruntă umanitatea la finele secolului XX, etc.

Mai putem interpreta dipticul și într-un alt mod, care trimite simbolic spre romanul cel mai cunoscut, *Drumul*, menționat mai sus. Aici este vorba despre un alt drum, care



pornește de la prima carte, a *Pasagerului*, îndreptându-se spre cea de-a doua, a *Stelei de mare*, care completează povestea și ansamblul, umple goluri, sugerează posibile explicații, aduce împreună Apusul, adică pe frații Western, leagă momente istorice, de la Hiroshima și bomba atomică, trecând prin anii '70 (când trăiește și moare Alicia Western) și ajungând apoi în anii '80 (când trăiește și se pregătește să moară Bobby Western).

Bobby, eroul primului roman, acoperă cu mintea mari distanțe în timp, rememorând deceniile trecute, dar parcurge și distanțe

<sup>1</sup>Cormac McCarthy, *Pasagerul*, București, Humanitas Fiction, 2023.

considerabile în spațiu, de la apele întunecate ale Golfului Mexic, unde lucrează ca scafandru, trecând prin barurile și atmosfera înfierbântată din New Orleans, și ajungând până în mica insulă San Javier din largul coastei Spaniei, unde se retrage spre finalul vieții. Stând pe malul oceanului, privind zbaterea apelor nesfârșite, sau căutând un loc în mijlocul deșertului, urmărind mișcarea precipitată a viperelor cu pielea în culori neașteptate, Bobby Western se gândește că lumea se prăvălește într-un abis al trecutului. Totul dispare ca și cum nici nu ar fi existat vreodată. Este o dovadă în plus că romanul operează o dublă călătorie, în spațiu și timp, o călătorie multidimensională, dar, în același timp, una care oferă o retrospectivă esențializată. Scafandru, personajul principal din *Pasagerul*, care are, cel puțin până la un moment dat, această ocupație pe cât de periculoasă, pe cât de anodină, caută epave – interesant și probabil deloc întâmplător: orice roman este epava unei idei geniale, zicea scriitoarea britanică Iris Murdoch cu decenii în urmă, ceea ce ne duce la scopul sau mesajul celor două volume finale semnate de Cormac McCarthy.

În *Pasagerul* și *Stella Maris*<sup>2</sup>, povestea, în loc să crească spre un punct culminant, încetinește, suspansul este creat dar nu și satisfăcut, ca și cum autorul s-ar pregăti să împacheteze și să plece, trăgând ultimele concluzii, lăsând cortina să cadă peste ultimul act.

Bobby Western, scafandru, fizician, pilot de curse, frate și, în fapt, el însuși pasager, este în același timp ateu, păgân și profund credincios, într-un fel care pare contradictoriu atunci când este privit din afară, dar își găsește o justificare clară și simplă în lectura atentă a romanelor. Ca un nou Don Quijote, la final, Bobby trăiește într-o moară de vânt părăsită, aprinzând lumânări în Săptămâna Mare în timp ce își amintește de moartea surorii iubite în ajunul Crăciunului. Religiozitatea acestei amintiri este evidențiată și de un alt detaliu pe care Bobby îl cinstește – faptul că Alicia a fost găsită moartă în pădure de un vânător, iar acesta, văzând scena și înțelegând extraordinara compoziție picturală a ei – capul plecat și mâinile întoarse puțin în afară ca ale unor statui ecumenice

– a simțit nevoia să se închine pios. Aflăm mai apoi că și Alicia Western, tânăra matematiciană genială, dar schizofrenică și sinucigașă, avusese o religiozitate bizară. Dorința tinerei, odată hotărâtă să-și pună capăt zilele, fusese aceea de a muri rugându-se, trupul fiindu-i euharist pentru fiarele pădurii, iar apa, singurul lucru de care se va mai atinge în ultimele zile de viață, să aibă un gust unic și sinestezic, gustul muzicii: „Apoi să urc în munți. [...] Noaptea să fac poate un mic foc. Să găsesc o peșteră. Un pârau de munte. Să-mi iau o butelcuță cu apă pentru momentul când voi fi prea slăbită ca să mă mai mișc. După un timp, apa ar căpăta un gust extraordinar. Gustul muzicii. Să mă înfășor noaptea în pătură ca să mă apăr de frig și să mă uit la conturul oaselor mele pe sub piele și să mă rog să mi se arate adevărul lumii înainte să mor. Animalele să se apropie în unele nopți până la marginea focului și să dea târcoale și umbrele lor să treacă printre copaci și eu să înțeleg că atunci când ultima scânteie de foc se va preface în scrum, ele vor veni și mă vor lua cu ele și voi fi cuminecătura lor. Și asta să fie viața mea. Și să fiu fericită.”<sup>3</sup>

Dar despre ce e totuși vorba în acest roman, ne-am putea întreba? Misterul dispariției unuia din pasagerii avionului scufundat pe care îl descoperă Bobby, care ar putea face parte dintr-o conspirație masivă, cu parfum de J.F. Kennedy, Dallas și Lee Harvey Oswald, pe cât e de palpitant, pe atât rămâne doar un pretext al cărții. De fapt, nici măcar un pretext, pentru că scopul lui McCarthy nu este acela de a oferi o poveste plină de suspans, cum a făcut în *Drumul*, ci de a frustra așteptările cititorilor dornici de un mister conspiraționist, sau de un *romance* oarecum incestuos, sau de un alt gen cu priză la publicul larg.

Alicia Western este o prezență constantă în primul roman, al lui Bobby, el deschizându-se cu scena sinuciderii ei. Dar povestea Aliciei aparține, tehnic vorbind, celui de-al doilea roman, *Stella Maris*, numele sanatoriului în care este ea internată. Prezența Aliciei în ambele romane dă densitate partiturii pe care o scrie McCarthy, tocmai prin stranietatea ei care te bântuie, în special halucinațiile înfricoșătoare, cu

<sup>2</sup>Cormac McCarthy, *Stella Maris*, București, Humanitas Fiction, 2023.

<sup>3</sup>*Ibidem*, p. 214.

monștri și pitici, dar și prin frumusețea ei nepământească, atât de inocentă în amintirile lui Bobby, deși în multe feluri tulburătoare, pentru mințile logice. Bunăoară, o scenă din roman ne-o dezvăluie pe micuța Alicia, așa cum și-o amintește Bobby, pregătindu-se să improvizeze în rolul Medeei, iubita mitologică a lui Iason, vrăjitoare și ucigașă înnebunită de ură și disperare. Cât de Medeea este Alicia, a cărei evocare, în memoria fratelui ei, se apropie mai adesea de cultul marian decât de tragedia greacă, este un alt mister voit neelucidat de McCarthy, sau un paradox intenționat expus cititorilor, în acest diptic abundând în scene descrise cu

o precizie științifică, tăioasă, dar și de o elegie în stare pură, adeseori de o tristețe copleșitoare.

Cum se vede lumea după cele două tragedii surori, cum le numește Bobby Western, Auschwitz și Hiroshima? Susan Sontag credea că memoria colectivă nu există, așa cum nu există nici vina colectivă. Bobby Western trage o concluzie asemănătoare așteptându-și moartea, un ateu convertit sau un păgân asumat: „Mila e un teren strict individual. Există ură de masă și există suferință de masă. Răzbunare în masă și chiar sinucidere în masă. Dar nu există iertare în masă. Exiști doar tu.”<sup>4</sup>

## Ia și citește! Ceremonia lecturii odinioară

de Gabriela PANU

Ceremonia lecturii este scrisă sub forma unei compilații de minieseri, într-o notă foarte subiectivă, dar asumată de către autor. Lectura mai are și azi o ceremonie? Cititorul mai are vreun ritual sau citește în grabă, pe unde apucă, prin metrou, ori într-o pauză de țigară? Cum trebuie să citești? Care sunt funcțiile lecturii? Cât de important este contextul sau momentul lecturii pentru finalitatea ei? Acestea sunt câteva dintre interogațiile la care se încercă un răspuns în această carte.

Cartea<sup>1</sup> începe pe un ton foarte sarcastic. Prima pagină are trei citate care iau în derâdere utilitatea lecturii, iar stilul parodiant este menținut pe tot parcursul cărții atunci când vine vorba de obiceiurile savante ale cărturarilor. Apoi, în a doua pagină, autorul oferă cheia în care poate fi citită cartea, aceasta fiind dublă, fie „ca o istorie succintă a lecturii (și cărții) în Antichitatea târzie și Evul Mediu”<sup>2</sup>, fie ca o „istorie personală, ca o ego-grafie, la fel de succintă, a cititorului postmodern”<sup>3</sup>. Cartea este scrisă sub forma unei compilații de minieseri, într-o notă foarte subiectivă, dar asumată de către autor: „între noi fie vorba”; „am observat un lucru, faptul că, uneori, mă contrazic și că o fac fără nici cea mai mică tresărire”. Asumare care însă nu te pregătește pentru ritmul haotic, pentru ping-pongul de la Platon la Huxley, de la Eco la Mihăieș, iar apoi de

la Kafka la sfântul Augustin și de la Vergiliu la Goethe. Un yoyo de la autori de literatură la filosofi, de la esești sau critici literari contemporani la călugări medievali și tot așa. Titluri precum: Cartea ca ornitorinc sau Enciclopedia lui Borges și visul lui Descartes te duc cu gândul la un turn Babel al lecturii. Ingeniozitatea sau senzaționalismul unui titlu poate atrage sau din contră respinge un număr mai mic sau mai mare de cititori. Se subliniază un fapt evident și anume că lectura cunoaște o evoluție cu mutații multiple: nu mai citim precum domnițele din Provența sec. al XII-lea sau ca pe vremea lui Seneca și textul nu se recită de către un rapsod în fața unui auditoriu. Sau că pentru lectură nu este nevoie doar de text ci și de context. Atât contextul scrierii lui, cât și contextul cititorului. Totul depinde de o multitudine de variabile, de la vârstă la împrejurări, la maturitatea intelectuală sau

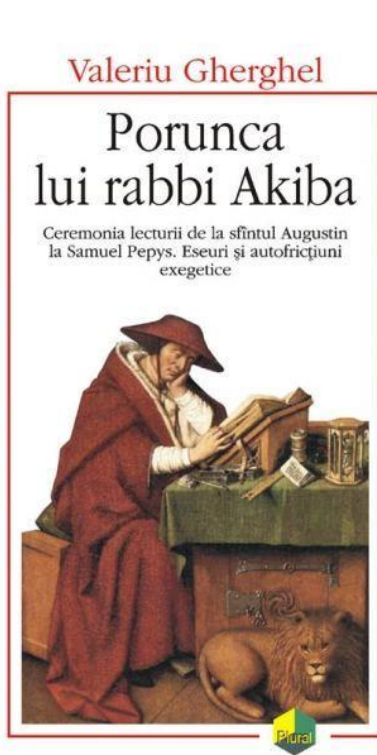
<sup>4</sup>*Idem, Pasagerul*, București, Humanitas Fiction, 2023, p. 396.

<sup>1</sup>Valeriu Gherghel, *Porunca lui rabbi Akiba. Ceremonia lecturii de la sfântul Augustin la Samuel Pepys. Eseuri și autofricțiuni exegetice*, Editura Polirom, Iași, 2005

<sup>2</sup>*Ibidem*, p. 7.

<sup>3</sup>*Ibidem*.

emoțională și chiar de implicarea și intenția fiecăruia din momentul în care își îndreaptă privirea spre literele așezate pe hârtie. De aceea recitarea unui text poate fi o experiență total diferită.



Lectura era odată o ceremonie, azi ce mai este? Cititorul mai are vreun ritual sau citește în grabă pe unde apucă, prin metrou ori într-o pauză de țigară? De ce Platon nu doar că vorbește pe limba mea dar este chiar ușor de înțeles, iar unii contemporani sunt neinteligibili? Cum trebuie să citești? Care sunt funcțiile lecturii? Cât de important este contextul sau momentul lecturii pentru finalitatea ei? Acestea sunt câteva dintre interogațiile la care se încearcă un răspuns în această carte.

**V**echi, dar actual versus învechit, perimat. Încă din cele mai vechi timpuri au existat erudiți sau persoane care erau o autoritate pentru comunități care te învățau cum să citești, mai ales când vine vorba de texte cu conținut interpretabil. Rabinul Akiba impune pe la anul 130 d.Hr. un ritual al lecturii: „Nu ai voie să citești

oricând (se citește în ziua de Sabat) și oriunde (se citește în templu), și mai ales, nu ai voie să citești singur. Privirea celui alt pironită asupra-ți impune, de îndată, o justă înțelegere a poemului”<sup>4</sup>.

**O** parte însemnată a cărții este dedicată celor care au citit, tradus, interpretat (după bunul plac) și reinterpretat (în funcție de interese) textul Sfintei Scripturi. Și chiar a celor care nu au citit-o (intenționat) sau care au scris despre fapte și întâmplări care se regăsesc și în Biblie, fără să fie conștienți de acest lucru. Printre cei din urmă, Vergiliu, care vestește „nașterea, din fecioară, a unui copil divin”<sup>5</sup>.

**U**n alt subiect atins între paginile cărții este lectura virtuală, nereferindu-se la ceea ce am fi azi înclinați să credem, ci la un exercițiu de imaginație al cititorului de a-și închipui o eventuală lectură după citirea exclusivă a titlului unei lucrări, adică o lectură oarbă, cum făcea odinioară Descartes. Totuși, dacă cititorul acestei cărți se numără printre boomerși, generația X sau mileniali, cred că limbajul autorului nu este o problemă prea mare, însă poate pune în dificultate un cititor al generației Z prin cuvinte precum exeget, mojić, marțial sau chiar hâtru și mai ales prin nume precum Pepys, Montaigne, Abélard sau Schopenhauer, presărate de-a lungul întregii cărți.

**D**incolo de faptul că este o lectură plăcută, la sfârșit am rămas cu o întrebare: și totuși care este scopul ei? Pentru că eu nu l-am aflat sau poate mi-a scăpat mie. În fața acestei neputințe personale mă ajută puțin revelația. Dacă și Borges greșește, atunci ni se iartă și nouă greșeala. Cu toate acestea, am învățat câteva lucruri foarte interesante și din această carte. Poate cel mai important lucru pe care l-am aflat este că Vergiliu (poet păgân de altfel) a prezis venirea pe lume a lui Hristos în egloga (Bucolica) a patra: „jam redit et virgo”. Deci m-am „îmbogățit” încă puțin. Sau poate că scopul nu este altul decât lectura în sine, după cum spune și autorul: „Lectura presupune, în chip rezolut, o ascensiune. Cunoașterea devine o modalitate de lectură”, și, aș inversa eu, lectura devine o modalitate de cunoaștere. Prin urmare, porunca este „Tolle, lege: ia și citește!”.

<sup>4</sup>Ibidem, p. 85.

<sup>5</sup>Ibidem, p. 103.

# Primul Război Mondial: situația prizonierilor de război români aflați în captivitatea Puterilor Centrale

de Cătălin-Alexandru PASCU

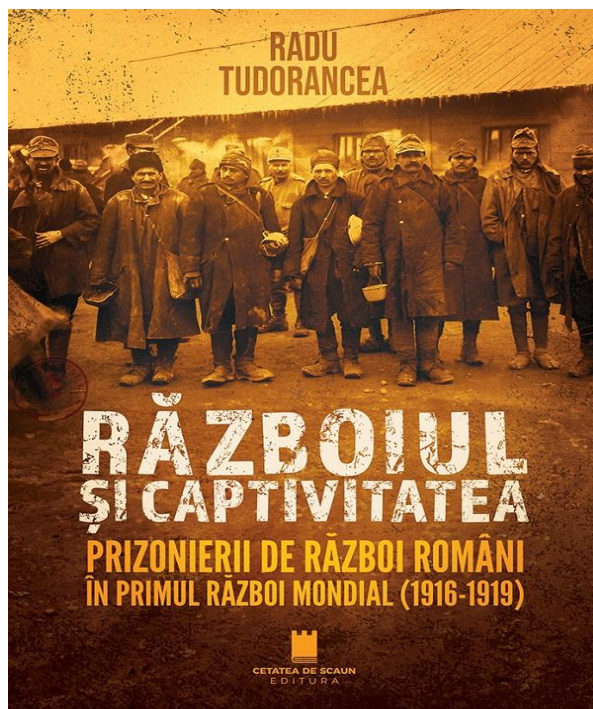
Radu Tudorancea este doctor în istorie și se ocupă de studierea evenimentelor istorice din secolul al XX-lea în Europa de Sud-Est. A adus în atenția publicului larg una dintre fațetele mai puțin plăcute ale Primului Război Mondial, mai precis abuzurile fizice și psihice la care au fost supuși prizonierii de război români, de-a lungul perioadei de timp în care aceștia s-au aflat în captivitatea Puterilor Centrale. Pe deasupra, a dezvoltat și ideea locului pe care ar trebui să îl ocupe acești martiri ai neamului în memoria colectivă a societății românești.

**L**ucrarea *Războiul și captivitatea. Prizonierii de război români în Primul Război Mondial (1916-1919)*<sup>1</sup> pune în lumină strânsa legătură stabilită între bătăliile desfășurate pe frontul propriu-zis și cele purtate de fiecare militar în parte, din momentul în care a fost capturat de inamic.

**A**stfel, autorul realizează o veritabilă incursiune în labirintul psihologic al soldaților și ofițerilor români aflați în prizonierat, creionând zbuciumul interior cu care aceștia se confruntau și, totodată, reliefând dorința arzătoare care a pus stăpânire pe conștiința majorității: îndeplinirea idealului național.

**D**e asemenea, maniera de prezentare a informațiilor cu caracter istoric utilizată de Radu Tudorancea este Populär-wissenschaft (adică cea a popularizării științifice), iar stilul de scriere este unul curgător, promovând o lectură captivantă, atât pentru specialiști, cât și pentru cei pasionați de istorie.

**Î**n ceea ce privește structura cărții, aceasta se prezintă sub forma unui tot unitar care respectă rigourile științifice specifice domeniului: beneficiază de o introducere în care este tratat stadiul cercetării (punctul de la care autorul a preluat și a dezvoltat tema dată, ținând cont de contribuțiile predecesorilor săi), alături de o interpretare critică a surselor inedite și a celor editate consultate; mai apoi, un capitol a fost dedicat analizării legislației europene din acele vremuri, care viza prizonierii de război (poziția pe care o



aveau aceștia în cadrul războiului și tratamentul pe care urmau să îl primească); în continuare, esența lucrării este conferită de descrierea captivității militarilor români aflați sub „supravegherea” Puterilor Centrale (de la explicarea contextului în care aceștia au devenit prizonieri, până la ilustrarea situației dificile în care se regăseau în lagărele din Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, Imperiul Otoman și la evidențierea tratamentelor la care erau supuși, chiar și în teritoriile românești aflate sub ocupație); ulterior, au fost dezvoltate subiecte

<sup>1</sup>Radu Tudorancea, *Războiul și captivitatea. Prizonierii de război români în Primul Război Mondial (1916-1919)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2024.

referitoare la unele acțiuni de sprijinire a prizonierilor români (întreprinse de entități românești sau internaționale), la câteva detalii despre puținele cazuri reușite de evadare ale unor captivi români, la refacerea traseului sinuos al repatrierii și la stabilirea unui statut al prizonierilor de război români în memoria Primului Război Mondial, raportat la contribuția majoră pe care aceștia au avut-o în desfășurarea evenimentelor.

**D**in punctul de vedere al bibliografiei consultate de către Radu Tudorancea, se remarcă un volum impresionant de izvoare istorice nepublicate, utilizate în elaborarea lucrării de față, documente regăsite în numeroase fonduri aflate în custodia unor arhive din România, dar și din Franța. În plus, informațiile extrase din arhive sunt completate și integrate în contextul istoric al Primului Război Mondial prin apelul la o gamă largă de lucrări tematice care au văzut deja lumina tiparului (cărți, jurnale, memorii, periodice etc.), fie ele redactate de autori sau entități străine, în diverse limbi (engleză, franceză, germană, turcă etc.), fie ele semnate de români sau instituții românești și, implicit, scrise în limba română. Tot aici, se impune a fi menționat rolul major pe care îl are inserarea unei palete largi de fotografii inedite, alături de comentariile aferente lor, în conturarea unei imagini cât mai apropiate de realitate a faptelor istorice surprinse în documentele fotografice. În acest sens, Radu Tudorancea are meritul de a întregi, cu succes, piesele individuale ale unui puzzle alambicat, realizând o radiografie complexă a acelor vremuri tulburi.

**A**șadar, această carte întrunește elementele necesare pentru a fi considerată drept o primă lucrare de referință din istoriografia română care tratează tema complicată a prizonieratului, însă fără să plaseze într-un con de umbră acele contribuții inițiale care ating tangențial tema precizată.

**L**ucrarea nu pretinde să aibă un caracter exhaustiv (lucru greu de realizat, mai ales când este implicat un singur autor), ea explicând, în mare măsură, ceea ce a presupus captivitatea militarilor români aflați sub „paza” Puterilor Centrale, lăsând la o parte chestiunea civililor din teritoriile românești ocupate și problema sensibilă a militarilor români din armata

austro-ungară, care au devenit prizonieri de război ai rușilor.

**I**ntroducerea repetată a fragmentelor din textele originale consultate sau a documentelor fotografice din arhive pune în valoare aceste mărturii directe și reprezintă un instrument care sprijină afirmațiile autorului cu privire la tipul de tratament aplicat prizonierilor de război din lagărele Puterilor Centrale. Acest tratament oscila, în funcție de originea etnică (britanici, francezi, români, ruși, sârbi), de rangul militar (soldați sau ofițeri), de resursele economice avute la dispoziție de statul care i-a capturat, ori de divergențele istorice dintre state (în cazul relației dintre România și Bulgaria, poate fi amintită aici problema spinoasă a Cadrilaterului și, implicit, a intervenției militare românești împotriva bulgarilor de pe parcursul celui de Al Doilea Război Balcanic).

**T**otuși, rămâne cert faptul că acele condiții din captivitatea Puterilor Centrale pe care au fost obligați să le îndure prizonierii din Primul Război Mondial sunt catalogate, deși oarecum forțat, drept mai „blânde”, comparativ cu regimul de „exterminare sistematică” impus de Hitler, de-a lungul celui de Al Doilea Război Mondial.

**C**u toate că unele mărturii pot fi subiective, chiar părtinitoare ori cu lacune ușor de sesizat, autorul detectează aceste nuanțe și avertizează cititorul cu privire la ele, confirmând informațiile culese pe baza unor surse diferite și, în același timp, credibile. Documentele cu un grad mai ridicat de subiectivitate (memoriile, jurnalele, însemnările etc.) sunt corelate cu cele considerate a fi obiective (oficiale, emise de instituții statale, de Crucea Roșie etc.), având ca finalitate o reconstituire cât mai fidelă a trecutului istoric.

**M**ai mult decât atât, înțelegerea și receptarea corectă a mesajului transmis de textul cărții sunt facilitate de precizarea suplimentară a denumirii oficiale a localității, menționate în documentul original, alături de identificarea numelui real al autorilor care foloseau un pseudonim în semnarea propriilor impresii legate de război.

**S**e remarcă și folosirea statisticii, ca mijloc de gestionare a datelor numerice (numărul decedaților, al răniților sau cel al dispăruților

din totalul resurselor umane implicate), așa încât impactul devastator al acestei conflagrații să fie și mai vizibil, grație acelor procentaje sau rapoarte rezultate din prelucrarea informațiilor disponibile.

**O**pera *Războiul și captivitatea. Prizonierii de război români în Primul Război Mondial (1916-1919)* prezintă puternice accente moralizatoare, prin expunerea necenzurată a ororilor războiului, și atinge latura emoțională a

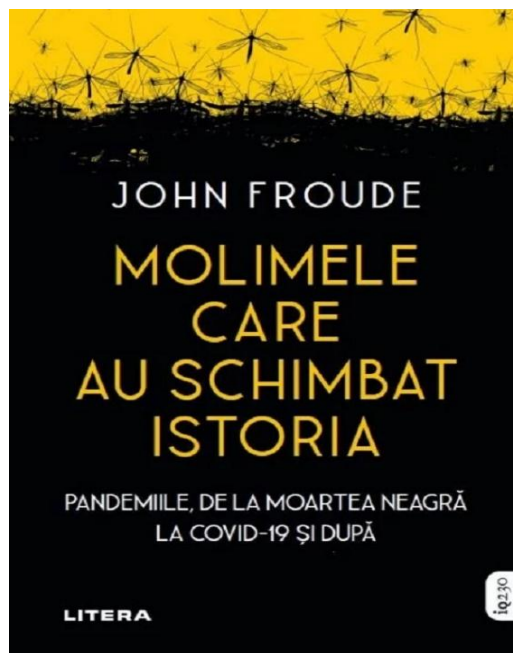
cititorului, scopul principal al acestei cărți fiind acela de a contribui, pe cât posibil, la evitarea uitării jertfei militarilor români (indiferent dacă ei au pierit pe câmpul de luptă ori în lagăre, sau dacă au reușit să scape cu viață din acest conflict distrugător) prin cultivarea memoriei eroilor neamului în societatea românească actuală, la mai mult de o sută de ani de la încheierea războiului.

## Lecții din trecut: impactul epidemiilor asupra civilizației

de Maria CRISTEA

Cartea *Molimele care au schimbat istoria* de John Froude explorează impactul devastator al epidemiilor asupra cursului istoriei umane, analizând modul în care bolile au influențat societăți, imperii și civilizații de-a lungul timpului. Autorul combină perspective istorice, științifice și culturale pentru a demonstra cum molimele nu doar că au decimat populații, dar au remodelat politicile, economiile și structurile sociale. De la ciuma neagră și gripa spaniolă până la pandemii mai recente, Froude evidențiază legătura strânsă dintre microbi, om și contextul istoric. Cartea oferă o perspectivă captivantă asupra vulnerabilității umane în fața bolilor și asupra capacității noastre de adaptare și supraviețuire. Stilul autorului combină erudiția cu accesibilitatea, ceea ce face ca volumul să fie atât educativ, cât și captivant pentru cititorii interesați de istorie, medicină și impactul lor asupra lumii.

**P**andemia recentă a readus în prim-plan fragilitatea societății umane în fața amenințărilor biologice și a scos la iveală atât vulnerabilitățile, cât și capacitatea de adaptare a oamenilor. În acest context, evenimentele de la Biblioteca Centrală Universitară Eugen Todoran din Timișoara<sup>1</sup> – unde cunoașterea și dezbaterile istoriei au fost puse în slujba înțelegerii prezentului – devin un simbol al nevoii de a reflecta asupra lecțiilor trecutului<sup>2</sup>. Cartea lui John Froude, *Molimele care au schimbat istoria. Pandemiile, de la moartea neagră la COVID-19 și după*<sup>3</sup>, explorează tocmai această dinamică dintre epidemii și transformările sociale, oferind un prilej de a privi pandemia actuală printr-un filtru istoric și analitic. Recenzia de față își propune să arate cum Froude reușește să conecteze istoria molimelor cu prezentul nostru, oferind perspective care ne pot ghida în vremuri de incertitudine.



<sup>1</sup>Mihai Panu, Inaugurarea expoziției de carte „Molime și pandemii”, în „Lecturn”, nr. 3-4 (39-40), iulie-decembrie, 2022, p. 20.

<sup>2</sup>Vasile Docea, Biblioteca în pandemie, în „Lecturn”, nr. 1-2 (35-36), ianuarie-iunie, 2021, p. 1 și nr. 3-4, iunie-decembrie,

2021, p. 1 (două editoriale tratând tema pandemiei de Covid-19).

<sup>3</sup>John Froude, *Molimele care au schimbat istoria. Pandemiile, de la moartea neagră la COVID-19 și după*, București, Litera, 2022.

**A**utorul, medic și om de știință pasionat, aduce în prim-plan o temă fascinantă: modul în care bolile și epidemiile au influențat cursul civilizației umane. Cu o combinație de erudiție științifică și talent narativ, autorul explorează nu doar impactul medical al epidemiilor, ci și efectele lor sociale, politice și culturale. Aceasta nu este doar o carte despre medicină, ci o incursiune captivantă în istoria lumii. De la Marea Ciumă Neagră până la gripa spaniolă sau recente pandemii, Froude argumentează convingător că molimele au fost mai mult decât simple evenimente tragice. Ele au modelat destinele națiunilor, au răsturnat regimuri politice și au accelerat inovațiile medicale și sociale. Cartea devine cu atât mai relevantă în contextul pandemiei de COVID-19, oferind o perspectivă mai largă asupra crizelor sanitare prin care a trecut omenirea.

**F**roude ne reamintește că bolile nu discriminează – ele afectează toate clasele sociale, dar reacția societății la ele este adesea dictată de inegalitățile economice și politice. Aceasta este una dintre ideile recurente în carte: nu doar virusurile schimbă istoria, ci și felul în care le gestionăm.

**S**tilul autorului este accesibil și conversațional, ceea ce face lectura plăcută chiar și pentru cei fără o pregătire științifică în domeniu. Froude reușește să transforme informațiile complexe despre microbiologie, epidemiologie și medicină, în general, într-o poveste care curge natural, completată de anecdote istorice și portrete vii ale personalităților implicate.

**C**artea este structurată tematic, fiecare capitol fiind dedicat unei molime specifice. Acest format permite cititorului să exploreze diverse perioade istorice și geografii, de la Europa medievală la America secolului XX. Autorul își bazează argumentele pe o cercetare riguroasă, incluzând surse istorice, studii științifice și relatări contemporane.

**U**nul dintre punctele forte ale cărții este modul în care Froude oferă o perspectivă prin care pune în legătură directă relația științei medicale cu istoria. El explică, de exemplu, cum mecanismele de transmitere ale bolilor, precum ciuma, bubonică au fost influențate de condi-

țiile sociale și economice ale vremii. De asemenea, autorul subliniază cum epidemiile au dus la schimbări de durată, precum începuturile sistemelor publice de sănătate sau dezvoltarea vaccinurilor.

**U**n alt aspect remarcabil este atenția acordată reacțiilor umane în fața bolilor: de la panică și superstiții, până la solidaritate și inovație. Froude explorează cum liderii politici și religioși au încercat să manipuleze sau să controleze răspunsurile la molime, deseori cu consecințe pe termen lung.

**D**eși *Molimele care au schimbat istoria* este o carte bine documentată și captivantă, ritmul său poate fi uneori inegal. Unele capitole sunt mai detaliate și bine conturate decât altele, iar anumite aspecte istorice sunt prezentate succint, lăsând cititorului dorința de explicații suplimentare.

**D**e asemenea, deși autorul oferă o analiză impresionantă, uneori se concentrează mai mult pe Occident, în detrimentul altor regiuni afectate profund de epidemii. O abordare mai echilibrată ar fi fost binevenită. Într-o lume în care epidemiile continuă să fie o amenințare constantă, cartea lui Froude este un memento puternic al rezilienței și fragilității umane. Ea ne ajută să înțelegem că ceea ce trăim acum nu este fără precedent, iar lecțiile istoriei pot fi un ghid valoros pentru viitor.

**P**entru cititorul interesat de istorie, știință medicală sau pur și simplu de povești care explică de ce lumea arată așa astăzi, *Molimele care au schimbat istoria* este o lectură esențială. John Froude reușește să transforme un subiect complex și adesea sumbru într-o carte captivantă și revelatoare. Nu este doar o poveste despre boli, ci o reflecție asupra modului în care acestea ne-au modelat ca specie.

**R**ecomand această carte tuturor celor care doresc să vadă istoria dintr-o perspectivă nouă și să înțeleagă mai bine legătura dintre sănătate, societate și progres. Lectura oferă o înțelegere mai profundă a puterii științei și trezește un sentiment de responsabilitate privind modul în care abordăm provocările globale legate de sănătatea publică.



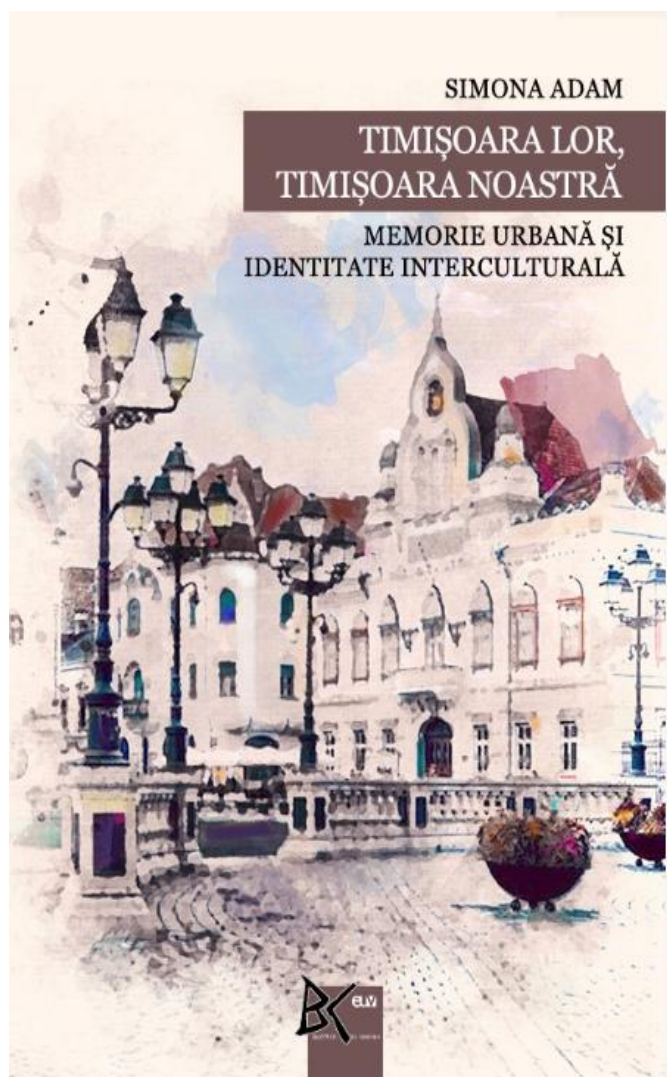
## Istorie trăită, istorie povestită. Zece povești de viață din Timișoara secolului trecut

de Alexandru FODOR

Volumul de față<sup>1</sup> a apărut în anul 2024 la Editura Universității de Vest din Timișoara și are 264 de pagini. Reunește zece interviuri realizate de Simona Adam în prima jumătate a anilor 2000. Cartea începe cu o prefață semnată de Smaranda Vultur, urmată de introducerea autoarei. Ambele îndeplinesc cu brio misiunea de a prezenta concis cititorului o serie de detalii precum contextul apariției acestei lucrări, metodologia utilizată, obiectivele cercetării și principalele rezultate obținute. Lucrarea este structurată în zece capitole, fiecare corespunzând unui interviu. Fiecare capitol începe cu o sumară biografie a celui interviuat și cu o trecere în revistă a principalelor repere ale discuției.

S-a scris mult de-a lungul timpului despre specificul multicultural al Banatului, în general, și al Timișoarei, în special. Specific pierdut în mare parte în perioada regimului comunist și a ambiției obsesive a acestuia de a uniformiza totul sub forma unei societăți a așa-zisului „om nou” care să șteargă cu buretele tot ce era vechi și „reacționar”. După 1989 s-au făcut eforturi de a recupera acest spirit multicultural.

Campania de recuperare se desfășoară pe mai multe planuri. Bineînțeles, istoria nu putea lipsi din acest efort de revendicare a moștenirii culturale a trecutului. În acest caz este vorba de istoria orală, disciplină de graniță aflată la intersecția sociologiei cu istoria. Având în vedere că ideea de spirit multicultural are în vedere în primul rând interacțiunile de la nivelul diverselor grupuri ale oamenilor de rând, este firesc ca istoria orală să ocupe un loc de frunte în acest demers de recuperare. Este adevărat că istoria orală are dezavantajele ei. Unul dintre acestea este că se bazează pe memoria celor intervievați, care din cauza vârstei, în cele mai multe cazuri înaintate a intervievaților, poate oferi informații neadevărate. De luat în calcul ar fi și eventualele prejudecăți ale unora dintre respondenți, ceea ce dă un plus de subiectivitate rezultatelor cercetării. Cu toate acestea, ea reprezintă un instrument indispensabil atunci când vine vorba de istoria socială sau de istoria mentalităților.



<sup>1</sup>Simona Adam, *Timișoara lor, Timișoara noastră. Memorie urbană și identitate interculturală*, pref. de Smaranda Vultur, Timișoara, Editura Universității de Vest din Timișoara, 2024.

Cercetările de istorie orală nu reprezintă o noutate în peisajul academic timișorean. Printre cei care s-au remarcat de-a lungul anilor în acest domeniu, nu putem să o omitem pe Smaranda Vultur și activitatea desfășurată începând cu anul 1998 în cadrul Grupului de Istorie Orală și Antropologie Culturală de sub egida Fundației *A Treia Europă*. De altfel, în acest colectiv s-a format și autoarea lucrării analizate în aceste rânduri, Simona Adam. Nu vom insista asupra detaliilor biografice ale autoarei, cei interesați având posibilitatea de a consulta CV-ul acesteia. Spunem doar că pentru studenții Universității de Vest din Timișoara, numele Simonei Adam este asociat în primul rând cu Departamentul pentru Pregătirea Personalului Didactic, unde activează de mulți ani.

Este demn de menționat faptul că această lucrare nu este una tipică de istorie orală, dacă avem în vedere identitatea celor intervievați. De regulă, istoria orală este una cu precădere a maselor, a oamenilor de rând, spre deosebire de alte domenii, precum istoria diplomației, care este apanajul personalităților. De obicei punctul de vedere al personalităților este regăsit în jurnalele acestora sau în lucrările de memorialistică. În cazul de față, toți cei intervievați de Simona Adam reprezintă într-un fel sau altul personalități locale. Astfel, Radu Ciobanu, Marie-Jeanne Bădescu, Stela Simon sau Maria Pongrácz au fost scriitori, Alexandru Radovan a activat ca profesor și director al Colegiului Național C.D. Loga. În alte cazuri, precum al Xeniei Manojlovic, interviuatul provenea dintr-o familie ai cărei membri au avut un statut social important în oraș. Avem, așadar, o îmbinare fericită a celor două perspective. Pe de o parte, discuția este păstrată în cadrul aspectelor ce țin de viața cotidiană, inclusiv a modului în care s-au resimțit principalele evenimente istorice. Pe de altă parte, nivelul de educație superior la care au avut acces cei intervievați se resimte și în discuție, facilitând sarcina cercetătoarei de a obține detalii relevante.

După cum mărturisește și autoarea, cartea își propune să ofere zece istorii de viață, care împreună să contribuie la reconstituirea istoriei Timișoarei în secolul al XX-lea. Prin intermediul celor zece mărturii este reînviată lumea dispărută astăzi a Timișoarei interbelice și

evoluția acesteia pe parcursul epocii comuniste spre orașul din prezent. Deși intervalul acoperit nu este unul foarte extins, el surprinde principalele faze ale transformării Timișoarei, începând cu perioada interbelică, în multe privințe o prelungire a celei austro-ungare. Bineînțeles, atunci când interviuatul își asumă rolul de istoric, cum este cazul lui Branislav Stancovici, discuția se extinde și asupra trecutului mai îndepărtat, căpătând un amplu caracter documentar (după cum remarcă și S. Vultur).

Demersul Simonei Adam are ca punct central spiritul de conviețuire pașnică între diversele comunități locuitoare ale Timișoarei: români, maghiari, germani, sârbi, evrei, printre altele. Această conviețuire pașnică nu se limita însă doar la tolerarea reciprocă a celor implicați. Diferențele erau privite și ca o oportunitate de îmbogățire a propriilor experiențe de viață. Cu toate că sunt găsite aspecte pozitive și în timpul epocii comuniste, cele zece mărturii sunt în consens totuși când vine vorba de comparația cu perioada anterioară. Regresul clar al societății timișorene asociat comunismului este vizibil și în schimbările de mentalitate de la nivelul oamenilor de rând, așa cum o subliniază, spre exemplu, mărturia lui Alexandru Radovan la pagina 99. Dincolo de toate însă, poate fi sesizată nostalgia după o lume dispărută și rămasă doar în memoria celor care i-au fost contemporani.

Un exemplu în acest sens este localul „Flora”, invocat de mai mulți intervievați. Deși el există în continuare, atmosfera care l-a făcut atât de drag generațiilor trecute nu mai există. Putem să empatizăm cu acest punct de vedere. De altfel, toți cei care au avut ocazia să observe orașul în ultimele decenii au experimentat acest sentiment, fie el și la o scară mai mică. Timișoara de astăzi arată diferit inclusiv față de cea de acum doar 20 de ani. Ne putem gândi, de exemplu, la aspectul Pieței Libertății sau la cinematografele orașului (dintre care se distingea „Capitolul” cu Grădina de Vară, în prezent sediul Filarmonicii), concentrate în acea perioadă în zona centrală. Bineînțeles, nu totul era perfect. Este suficient să ne amintim starea Grădinii de Vară a „Capitolului” cu terasa sa cu mese și scaune din plastic (mai potrivite unui magazin de cartier

periferic), cu gradenele amfiteatrului năpădite de vegetație, totul culminând cu o adevărată pădure crescută la nivelul cel mai de jos și populată de o faună de tip reptilian (reptilian, firește, în sensul clasic al termenului, nu în contextul științifico-fantastic utilizat inclusiv de o personalitate a istoriei recente a Timișoarei).

**E**xista, totuși, un farmec aparte în toate acestea, farmec pe care structurile moderne de tip mall nu îl pot oferi. Înțelegem astfel mai bine percepția protagoniștilor cărții. Așadar, pe lângă misiunea de a reconstitui istoria urbană a Timișoarei, lucrarea Simonei Adam oferă cititorului și un prilej de reflecție asupra trecutului și indirect asupra condiției umane, a felului în care omul se raportează la experiențele trecutului.

**D**in punctul de vedere al distribuției etnice a celor intervievați, trebuie să remarcăm o preponderență a celor de origine sârbă, cu șase reprezentanți din totalul de zece martori. Urmează apoi românii, cu trei interviuri, cel de-al zecelea aparținând unei etnice maghiare. Cele zece interviuri oferă multe detalii interesante, chiar dacă tema nu pare una spectaculoasă la prima vedere. Un astfel de exemplu întâlnim la pagina 41, unde găsim una din rarele relatări referitoare la trupe de ocupație rusească și care nu implică violuri sau confiscări abuzive. Admitem doza de malițiozitate cu care facem această remarcă, dar ea nu este deloc gratuită, așa cum bunicii și străbunicii noștri ar putea să confirme. Interesantă este și povestea denumirii străzii Hector, al cărei nume nu provine de la personajul mitologic din *Iliada*. Cei interesați pot afla la pagina 31 explicația.

**C**redem că pentru a facilita lectura ar fi fost binevenită o hartă a Timișoarei în componența acestui volum, nu toți cititorii fiind familiarizați cu localizarea exactă a străzilor orașului. De altfel, abundența detaliilor, prezentă pe alocuri, are darul de a restrânge oarecum publicul

țintă la locuitorii Timișoarei sau la cei care măcar sunt familiarizați cu orașul.

**A**șa cum am menționat deja, porțiunile introductive ale lucrării discută în detaliu aspectele metodologice ale cercetării desfășurate de Simona Adam, motiv pentru care nu vom insista în detaliu asupra lor. S-au folosit două tehnici diferite: interviuri de profunzime, nedirijate, respectiv interviurile semidirijate. Primele dau posibilitatea interviuatului să aducă în discuție subiecte inedite, ultimele oferă cercetătoarei posibilitatea de a reconstitui coordonatele memoriei urbane cu ajutorul unui ghid de întrebări grupate tematic, regășibile la pagina 17.

**C**ele două tipuri de interviu sunt repartizate în proporții egale, fiecare regăsindu-se în cinci capitole. Astfel, interviurile cu Radu Ciobanu, Xenia Manojlovici, Maria Pongrácz, Branislav Stancovici, respectiv Zdravko și Zorina Fenlacichi fac parte din rândul celor nedirijate, în timp ce a doua categorie conține discuțiile cu Alexandru Radovan, Stela Simon, Marie-Jeanne Bădescu, Liubomir Stepanov și Ioan Peianov. Sunt interesant de urmărit și comparat răspunsurile protagoniștilor la unele dintre aceste întrebări, precum cea referitoare la propunerea unui simbol al orașului. Răspunsurile au fost remarcabil de asemănătoare, majoritatea părerilor sugerând un simbol care să reflecte armonia interetnică. Această similaritate nu ar trebui să mire, toate interviurile arătând asumarea fără rezerve a unei identități timișorene multiculturale de către protagoniști.

**I**n concluzie, cartea este o apariție binevenită pentru cei interesați să cunoască mai multe despre viața cotidiană a Timișoarei secolului al XX-lea. Așa cum am spus, lucrarea Simonei Adam oferă cititorului și un prilej de introspecție prin felul în care îl face să se raporteze la propriile experiențe din trecut, motive pentru care recomandăm cu căldură această carte.